

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШІНСЬКОГО»**

*(кафедри теорії та методики практичної психології,
кафедра психіатрії, медичної та спеціальної психології)*

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки)

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

(кафедра психології)

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(кафедра практичної психології)

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Збірник наукових праць
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції**

19 травня 2023 року

Одеса – 2023

УДК 001+159.9 (063)
ББК 72+88.4
З-41

Друкується за рішенням Вченої ради соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 11 від 30.06.2023 року).

Організаційний комітет:

О. В. Вдовіченко – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики практичної психології Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

І. П. Кондратьєва – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психіатрії медичної та спеціальної психології Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Т. М. Лазоренко – кандидат психологічних наук, доцент кафедри теорії та методики практичної психології Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Актуальні проблеми практичної психології : збірн. наук. праць Всеукр. наук.-практич. інтернет конф. (19 травня 2023 року, м. Одеса). Одеса, 2023. 218 с.

В збірник увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів, яка присвячена актуальним проблемам практичної психологічної науки. Тематика наукових праць присвячена переважно теоретичним та практичним аспектам сучасної психологічної науки.

Для здобувачів, аспірантів, молодих науковців психологічних та педагогічних вузів.

та нормальні рівні розвитку інтелекту, та шкільної мотивації. Отримані узагальнені індивідуальні дані учнів дозволяють виділити групу ризику у складі якої 6 учнів.

В цілому, у дітей, що брали участь в дослідженні спостерігається низький рівень шкільної мотивації, низький рівень інтелекту, та важкі відносини у своїх родинах. Серед особистісних особливостей на перший план виступає завищена або занижена самооцінка, тривожність, легкість виникнення побоювань і захисна агресія. Внутрішньосімейні стосунки цих дітей характеризуються слабкими емоційними контактами між членами сім'ї та їх роз'єднаністю.

Література

1. Безсонова Т.І. Система психолого-педагогічного захисту соціально занедбаних дітей і підлітків: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Севастополь. 2004. 150 с.
2. Куб'як Н.І. Запобігання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку з дискантних сімей: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 13.00.07. Київ, 2010. С. 1-2.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РОЗВИНЕНИМ ЕМОЦІЙНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Ситнік С.В., Шейкіна В.П.

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
(м. Одеса, Україна)*

Сучасна школа ставить перед молодим поколінням завдання, пов'язані не лише із здобуттям знань, а й з підготовкою до вибору професії (Кочубей, 2021). Розуміння власних особистісних особливостей, зокрема рівня розвитку емоційного інтелекту, може вплинути на процес професійного самовизначення старшокласників та забезпечити їм більш свідомий та вдалий вибір майбутньої професії (Федоренко, 2020). Дослідження такого взаємозв'язку може сприяти розробці ефективних програм профорієнтації для старшокласників та допомогти шкільним психологам та вчителям у підтримці учнів у процесі самовизначення.

Дослідження факторів, що впливають на вибір професії, є дуже розгалуженим напрямком, який охоплює соціальні, економічні, освітні, географічні, політичні, культурні та релігійні умови розвитку особистості. Окремо розглядаються особистісні фактори, такі як здібності, інтереси, потреби, цінності, стиль життя тощо (Биковська, 2019; Мартиненко, 2020 та ін.). Водночас, питання визначення й усвідомлення особистісних ресурсів вибору професії, зокрема емоційного інтелекту, вивчаються не часто.

Тому **метою** нашого дослідження стало вивчення особливостей вибору професії старшокласниками з розвиненим емоційним інтелектом.

Для перевірки гіпотези про те, що емоційний інтелект проявляється у схильності старшокласників до вибору певної майбутньої професії, було проведено емпіричне дослідження, в ході якого вирішувалися такі **завдання**: 1) емпірично вивчити особливості розвитку емоційного інтелекту старшокласників; 2) встановити характер взаємозв'язків між емоційним інтелектом учнів та їхніми професійними уподобаннями; 3) виявити професійного самовизначення осіб з високорозвиненим емоційним інтелектом.

Матеріали та методи дослідження. Для вивчення різних аспектів емоційного інтелекту використано «Опитувальник емоційного інтелекту «ЕмІн» Д.В.Люсіна. Дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників проводилося за методиками визначення професійного типу особистості Дж. Голланда, ДДО Є.А. Клімова та «Карти інтересів» А. Є. Голомштока. У дослідженні приймали участь 42 старшокласника шкіл м. Одеси.

Результати дослідження показали, що більшість досліджуваних мали дуже низький, низький або середній рівень емоційного інтелекту (табл.1).

Таблиця 1

Розподіл старшокласників за рівнями розвитку емоційного інтелекту у відсотках

Показники емоційного інтелекту	Рівні розвитку				
	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Дуже високий
Розуміння чужих емоцій	40	7	27	13	13
Управління чужими емоціями	27	27	7	32	7
Розуміння своїх емоцій	20	13	40	27	
Управління своїми емоціями	7	53	20	20	
Контроль експресії	13	53	20	7	7
Міжособистісний аспект ЕІ	34	13	20	20	13
Внутрішньоособистісний аспект ЕІ	13	40	33	7	7
Розуміння емоцій	47		27	13	13
Управління емоцій	13	48	13	13	13
Емоційний інтелект	33	27	20	13	7

Про це свідчить невисоке середнє значення відповідного показника у вибірці, яке дорівнює 79,9 балу з нормальною варіативністю індивідуальних оцінок ($\sigma=17,23$; $CV=22\%$). Щодо вираженості окремих шкал емоційного інтелекту, найнижчими є дані за показниками розуміння емоцій, особливо чужих, управління емоціями, контролю експресії, а також за міжособистісного аспекту емоційного інтелекту. А отже, вони характеризуються відсутністю мотивації досягнення успіху у діяльності, у взаємодії і спілкуванні через низьку здатність до розуміння власних почуттів та емоцій інших людей, невиражену потребу в пізнанні самого себе та оточуючих, неадекватне уявлення про сприйняття себе іншими людьми, через імпульсивність та нездатність керувати своїми емоціями, нетерпимість до інших поглядів та цінностей, способу життя, через відсутність установки на позитивне, оптимістичне сприйняття себе та інших.

Кореляційний аналіз із застосуванням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена дозволив виявити наявність статистично значущих зв'язків показника емоційного інтелекту з уподобаннями досліджуваних щодо певних професій, їхніми інтересами та сферами професійної діяльності. Так, прямі статистично достовірні зв'язки виявлено з показниками інтересу старшокласників до професій типів «людина-людина» ($r=0,306$; $p<0,05$), «людина-художній образ» ($r=0,312$; $p<0,05$), інтерес до навчальних предметів з літератури та мистецтва ($r=0,332$; $p<0,05$), схильність до праці в соціальному ($r=0,354$; $p<0,05$) та артистичному ($r=0,381$; $p<0,05$) професійному середовищі. Від'ємні статистично значущі зв'язки емоційного інтелекту визначено з показниками інтересу до техніки та електроніки ($r=-0,397$; $p<0,05$), з бажанням працювати у реалістичному професійному середовищі ($r=-0,324$; $p<0,05$).

Ці дані продемонстрували, що емоційний інтелект проявляється у старшокласників у схильності спиратися на розуміння себе та інших, управління власними та чужими емоціями, у налаштуванні на успіх у взаємодії, від чого їм легко спілкуватися із знайомими та незнайомими людьми у незвичайних обставинах, і, спираючись на високі комунікативні здібності, шукати свій професійних шлях у професіях, які передбачають необхідність контактувати з людьми.

Якісний аналіз особливостей професійного самовизначення у групах старшокласників з високим (8 осіб) та дуже низьким рівнем емоційного інтелекту (14 осіб), показав, що вони суттєво відрізняються за професійними уподобаннями.

Так, в групі досліджуваних з високим рівнем емоційного інтелекту середні значення за показниками, які характеризують вибір професій типу «людина-природа», «людина-людина», «людина-художній образ», були помітно вищими, ніж у осіб з низьким емоційним інтелектом. І, навпаки, уподобання щодо професії «людина-техніка» мало значнішу вираженість у групі старшокласників з низьким емоційним інтелектом. Вказані відмінності виявилися статистично достовірними при перевірці за допомогою t-критерія Стьюдента на п'ятивідсотковому рівні. Ці дані показали, що старшокласники з високим рівнями емоційного інтелекту проявляли більше інтересу до професій типів «людина-людина» та «людина-художній образ», «людина-природа», і менше цікавилися професіями типу «людина-техніка», ніж особи з низьким емоційним інтелектом.

Порівнюючи інтереси до певних навчальних дисциплін, які виявлялися за картою інтересів, було визначено, що за середніми значеннями показників «радіотехніка-електроніка» та «механіка-конструювання» група досліджуваних з низьким емоційним інтелектом продемонструвала більш високі результати, в той час як середня вираженість показників «література-мистецтво» та «педагогіка-медицина», навпаки, була помітно вищою у старшокласників з високим емоційним інтелектом. Статистична перевірка підтвердила на рівні $p<0,05$, що старшокласники з високим емоційним інтелектом відрізняються більш розвиненими інтересами у сфері літератури та мистецтва, а також

педагогіки й медицини. Діти з низьким емоційним інтелектом більш зацікавлені радіотехнікою-електронікою та механікою-конструюванням.

Щодо типів професійного середовища, у якому планують працювати старшокласники, групи відрізняються за показниками соціального та артистичного професійного середовища, причому більш високими є оцінки у старшокласників з високим рівнем емоційного інтелекту. Перевірка за t-критерієм Стьюдента показала, що відмінності між групами за цими показниками є статистично достовірними на рівні $p < 0,01$. Ці дані свідчать про значнішу схильність до професій соціального та артистичного типів у старшокласників з високим емоційним інтелектом.

Висновки.

1. Показано, що більшість сучасних старшокласників мали дуже низький (33%), низький (27%) або середній рівень емоційного інтелекту (20%). Вони характеризуються відсутністю мотивації досягнення успіху у діяльності, у взаємодії і спілкуванні через низьку здатність до розуміння власних почуттів та емоцій інших людей, невиражену потребу в пізнанні самого себе та оточуючих, неадекватне уявлення про сприйняття себе іншими людьми, через імпульсивність та нездатність керувати своїми емоціями, через відсутність установки на позитивне, оптимістичне сприйняття себе та інших.

2. Установлено у кореляційному дослідженні, що емоційний інтелект прямо пов'язаний з інтересом до професій типів «людина-людина», «людина-художній образ», до навчальних предметів з літератури та мистецтва, до праці в соціальному та артистичному професійному середовищі, а також від'ємно - з інтересом до техніки та електроніки, з відданням переваги професіям реалістичного типу.

3. Визначено при порівнянні груп осіб з різними рівнями емоційного інтелекту, що старшокласники з високим рівнем емоційного інтелекту мають інтерес до різних професій, які вимагають спілкування з людьми та емоційної взаємодії, вони здатні досягти успіху у таких професіях, як психолог, соціальний працівник, вчитель або тренер, фахівець зі зв'язків з громадськістю, менеджер з продажу або бізнес-аналітик, представник в сфері медіа або журналістики, медичний працівник, митець (актор, музикант або художник). Проте, варто зазначити, що високий рівень емоційного інтелекту може бути корисним для будь-якої професії, оскільки він допомагає встановлювати ефективну міжособистісну взаємодію та вирішувати конфліктні ситуації.

Література

1. Биковська Д. С. Чинники професійного самовизначення сучасних школярів. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науководослідної роботи за період 2017–2018 рр.* (16–17 травня 2019 р.): у 2-х томах. Том 1. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С.169-170. URL: <https://jpv.s.donnu.edu.ua/article/view/7167> (дата звернення: 30.03.2023).

2. Кочубей Т. Д., Міщенко М. С. Психологічні особливості вибору професії старшокласниками з особливими освітніми потребами. *Психологічний журнал*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 7. С. 46–50. DOI: 10.31499/2617-2100.7.2021.237170.

3. Мартиненко О.О. Загальні особливості професійного самовизначення сучасних старшокласників. *Габітус*. 2020. Вип. 16. С. 151-155. DOI: 10.32843/2663- 5208.2020.16.24.
4. Федоренко Л.П. Психологічні особливості професійного самовизначення випускників сільських шкіл : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 22 с.
URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/%D0%94_26.053.10/Phedorenko.pdf
(дата звернення: 29.03.2023).